ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼՂՀ-ՈՒՄ

Նինա Բալայան
ԱրՊՀ, Տնտեսագիտության ֆակուլտետ,
տնտեսագիտության տեսություն 4-րդ կուրս
Գիտական ղեկավար՝ տնտեսագիտական գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ ***Կարեն Ներսիսյան***

Հանգուցային բառեր. *վերլուծական կենտրոններ, գիտություն, ինտելեկտուալ հենք, փորձագիտական հանրություն, գիտակրթական համակարգ, կիրառական հետազոտություններ*

Վերջին տասնամյակներում համացանցի, ինչպես նաև տեղեկատվության հավաքման, մշակման, վերլուծության և փոխանցման տեխնոլոգիաների թռիչքաձև զարգացումը թույլ է տալիս իրականացնել տնտեսական, քաղաքական, սոցիոլոգիական ոլորտի հետազոտություններ՝ միաժամանակ օգտագործելով առկա բաց աղբյուրների տվյալների բազաները և հայրենական ու արտերկրի փորձագետների կարողությունները: Ուստի գլոբալ տնտեսական զարգացումների արդի դարաշրջանի քաղաքական, տնտեսական, սոցիալ-մշակութային մարտահրավերների համատեքստում կարևորվում է հետազոտական, վերլուծական, հատկապես հասարակական և տնտեսական կենտրոնների դերակատարությունը, որոնք ընդունակ են ակնթարթորեն արձագանքել տեղի ունեցող փոփոխություններին, արագ հարմարվել նոր մարտահրավերներին և յուրացնել անընդհատ փոփոխվող «խաղի կանոնները»: Ուղեղային կենտրոնները պետության մեջ որոշումների ընդունման համակարգում ինքնատիպ հանգուցային կետեր են, որոնք, բացի յուրօրինակ նոր գաղափարների արտադրման հանրահռչակ գործառույթից, նպաստում են նաև ապագա և նախկին փորձագետների մասնագիտական աճին ու ներգրավվածությանը, առաջարկում են ինտելեկտուալ հարթակներ բանավեճերի և տարբեր մակարդակի քննարկումների համար, բարձրացնում քաղաքացիների իրազեկվածության աստիճանը, նպաստում կարևոր հարցերի շուրջ ոչ պաշտոնական խորհրդատվությունների տրամադրմանը: Այսինքն, այս կենտրոնների գլխավոր գործառույթը ոչ թե ավանդական հիմնարար ու կիրառական հետազոտությունների անցկացումն է, այլ կապի հաստատումը, մի կողմից, գիտության ու հասարակության, իսկ մյուս կողմից՝ գիտության ու տեխնիկայի միջև: Զբաղվելով ոչ այնքան նոր գիտելիքների ստեղծմամբ, որքան տարածմամբ և ուղղված լինելով

գիտական մեթոդաբանության, մասնավորապես, գործողությունների հետազոտության մշակմանը, նրանց գործունեությունը չի սահմանափակվում գիտական թեմատիկայով, քանի որ անխուսափելիորեն կրում է միջգիտակարգային բնույթ:

Ըստ հետազոտվող թեմաների ընդգրկման՝ ուղեղային կենտրոնները լինում են գլոբալ, ներպետական և նեղ մասնագիտացված ու կատարում են հետևյալ գործառույթները.

1. Ինտելեկտուալ արտադրանքի մշակում. նոր գաղափարներ, գնահատականներ, մոտեցումներ, հայացքներ, առաջնահերթություններ՝ այն ամենը, ինչը կարող է հանգեցնել ոչ միայն օպտիմալ որոշումների ու գործողությունների, այլև նոր աշխարհայացքի:

2. «Պրոֆեսիոնալ թրեյնինգի» գործառույթ. Ըստ որի ապագա մասնագետները կայանում են փորձագիտական միջավայրում:

3. Լուսավորչական գործառույթ՝ իրազեկելով քաղաքացիներին, հանրության ուշադրությունը հրավիրելով այս կամ այն խնդրի վրա:

Ընդհանուր առմամբ առանձնացվում են ուղեղային կենտրոնների հետևյալ երեք գործառույթները՝ հետազոտական, կրթական և հաղորդակցային/միջնորդական: Վերջինիս դեպքում վերլուծական կենտրոնները հանդես են գալիս որպես միջնորդ.

- կառավարության և փորձագիտական հանրության միջև (հասարակական լսումներ, հասարակական փորձաքննության կազմակերպում),

- փորձագիտական հանրության, գիտության և բիզնեսի միջև (հանդիպումների կազմակերպում, հիմնախնդիրների քննարկում և նոր մոտեցումների, ծրագրերի մշակում):

Հիրավի, 21-րդ դարում ՎԿ-ների ոլորտն իրավամբ համարվում է ազգային անվտանգության համակարգի կարևոր բաղադրիչներից մեկը, որոնք ապահովում են հանրային քաղաքականության հարցերի անհրաժեշտ ինտելեկտուալ հենքն ու խորը դիտարկումը [2, 125]: Վերջին տասնամյակները նշանավորվեցին ողջ աշխարհում ՎԿ-ների թվաքանակի շարունակական աճով: Կարևոր է նշել, որ շատ երկրներում նման վերլուծական կառույցների ստեղծումը և զարգացումը սկզբնական փուլում խթանում էր պետությունն ինքը, ինչը պայմանավորված էր արտաքին քաղաքական, ռազմաստրատեգիական և հասարակության սոցիալ-տնտեսական բազմաթիվ խնդիրների լուծման գործում մտավոր ներուժի կենտրոնացման անհրաժեշտությամբ: Հատկանշական է, որ տարբեր երկրներում նման ինստիտուտների ձևավորման գործընթացը դրսևորվում է տարբեր կերպ. մասնավորապես, ԱՄՆ-ում, որն ընդունված է հա-

մարել արդի ՎԿ-ների հայրենիքը, ինչպես նաև Արևմուտքի այլ երկրներում, նման ինստիտուտներն օբյեկտիվ պատճառներով ստեղծվել են շատ ավելի վաղ, քան հետխորհրդային տարածքի երկրներում և, առանձնապես, ԵԱՏՄ պետություններում: Հենվելով Փենսիլվանիայի համալսարանի «Ուղեղային կենտրոնները և քաղաքացիական հասարակությունը» ծրագրի շրջանակում իրականացվող ամենամյա գլոբալ վարկանիշի վրա՝ ԵԱՏՄ անդամ երկրների փորձագիտա-վերլուծաբանական կառույցների փոխգործակցությունը գնահատվում է թույլ, փորձագետների միջև երկկողմանի և բազմակողմանի կապերն ու շփումները՝ անկայուն: Եվ, չնայած ԵԱՏՄ երկրների առջև ծառացած մարտահրավերների և խնդիրների նմանությանը, այս համատեքստում ծագում է ոլորտում փոխգործակցության գործընթացի խթանման և աշխուժացման կարևորության հարցը, քանի որ փորձագիտական հանրույթի ջանքերի միատեղումը և ԵԱՏՄ երկրների վերլուծական կենտրոնների մտավոր ներուժի սիներգիան կարող են օգնել ընդհանուր մարտահրավերներին ավելի համարժեք և արդյունավետ պատասխաններ մշակելուն: Որպես երկարաժամկետ և համակարգային համագործակցության խթանիչ քայլ ցանկալի է կազմակերպել ԵԱՏՄ երկրների վերլուծական կենտրոնների գլոբալ համաժողով, որտեղ կհաստատվեին մասնագիտական կապեր և կնշվեին հետագա գործընկերության ուղիները:

Այսօր ուղեղային կենտրոնները հանրությանը տրամադրում են գաղափարների մի ամբողջ աշխարհ, և ժամանակակից գլոբալացման գործընթացներում դրանց դերակատարման մեծացումը պայմանավորված է ներկայիս ինֆորմացիոն դարաշրջանով և ինֆորմացիոն հասարակության ձևավորմամբ [1, 98]: Այնուամենայնիվ, չնայած այդ կենտրոնների կարևոր դերակատարությանը՝ նրանց աշխատանքը քիչ է ծանոթ լայն հասարակայնությանը և հատկապես ԼՂՀ-ում հասարակագիտական ոլորտի այս կարևոր դերակատարությունը դեռևս հստակորեն ու լիովին գիտակցված չէ. բնագավառի անհրաժեշտությունը գրեթե չի արժևորվում: ԼՂՀ-ում նման կենտրոնների ձևավորման հրատապությունը պայմանավորված է նրանով, որ ի տարբերություն համալսարանական տեսական բնույթի հետազոտությունների՝ հաճախ չկապված իրական քաղաքականության հետ, ուղեղային կենտրոնների փորձագիտական աշխատանքն ուղղակիորեն կապված է տնտեսական ու քաղաքական արդի հարցերի հետ: Հարկ է ընդգծել նման կենտրոնների դերը հատկապես մեր երկրի տնտեսական զարգացման գործընթացում որակյալ հետազոտությունների իրականացման և այլընտրանքային տեղեկատվության ապահովման, հանրային քաղաքականությունների և ծրագրերի վերլուծության ու գնա-

հատման, նախագծերի և առաջարկությունների մշակման, զարգացման ծրագրերի նախաձեռնման ու իրականացման առումով: **Գիտակցելով ԼՂՀ-ում վերլուծական կենտրոնների ներդրման խոր անհրաժեշտությունը՝ նշենք, որ դրա համար երկրում առկա են նաև անհրաժեշտ գիտակրթական բոլոր հիմքերն ու պոտենցիալը.** մասնավորապես, ազգաբնակչության գիտակրթական ներուժի համեմատական բարձր մակարդակը և բնական գիտությունների հանդեպ նրա հակվածությունը:

Վերլուծական կենտրոնների կամ, ինչպես ընդունված է անվանել՝ «ուղեղային կենտրոնների» (ՈւԿ) առաջացման և զարգացման միտումներն անմիջականորեն կապված են մեր երկրի ներքին քաղաքական և տնտեսական կառուցվածքի, ներքաղաքական իրավիճակի և հասարակական պահանջի հետ՝ հատկապես աշխարհաքաղաքական ներկա զարգացումների և Արցախի շուրջ տեղի ունեցող մտահոգիչ իրադարձությունների պայմաններում:

Ըստ իս՝ ԼՂՀ-ում վերլուծական կենտրոնների ներդրման հիմնական առաջնահերթություններ պետք է համարվեն.

- Միջազգային քաղաքական հարցերում ռազմավարական խորհրդատվություն իրականացնելու նպատակով ԼՂՀ ռազմավարական շահերի նախանշումը արտաքին և ներքին քաղաքականության մեջ,
- Օտարերկրյա պետությունների հետ ԼՂՀ ռազմավարական շահերին համապատասխան հարաբերությունների կառուցման և ընդլայնման նպատակով նոր մոտեցումների մշակումը,
- Նոր գլոբալ մարտահրավերներին համապատասխան ԼՂՀ զարգացման ռազմավարության վերլուծության ապահովումը (նոր տեխնոլոգիաներ, էներգետիկ անվտանգություն, ժողովրդագրություն, առողջապահություն և այլն):
- Երկրում և արտերկրում ընթացող քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական զարգացումների մշտադիտարկումը, դրանցով պայմանավորված հնարավոր փոփոխությունները և ռիսկերի կանխատեսումը,
- Տարածաշրջանային հարցերի, հարևան երկրների հետ երկկողմ հարաբերությունների ուսումնասիրությունը,
- ԼՂՀ իշխանությունների և հասարակության միջև հարաբերությունների փոփոխությունների ուսումնասիրությունը,
- ԼՂՀ արտաքին և ներքին քաղաքականության վերաբերյալ բնակչության տարբեր խմբերի տեսակետներին ծանոթանալու նպատակով սոցիոլոգիական հարցումների անցկացումը,

- Տարբեր քաղաքական հիմնախնդիրների (այդ թվում՝ ԼՂ խնդրի, դրա քաղաքական, տնտեսական և իրավական ասպեկտների) լուծման նպատակով փորձագիտական առաջարկությունների ներկայացումը,
- Հետազոտական աշխատանքներում և ինովացիոն գործընթացներում երիտասարդների ներգրավումը:

Վերոնշյալ ուղղություններով աշխատանքներ իրականացնելու նպատակով կարծում եմ կենտրոններում պետք է գործեն հետևյալ ստորաբաժանումները.

- Մակրոտնտեսական հետազոտություններ,
- Գործարարության զարգացում և տարածաշրջանային խնդիրներ,
- Ագրարային սեկտորի զարգացում,
- Կայուն զարգացման խնդիրներ,
- Վիճակագրություն և վերլուծություն,
- Կրթություն և համակարգում:

Տնտեսական բարեփոխումների գիտահետազոտական նման ինստիտուտները, սոցիալ-տնտեսական հետազոտությունների արդյունավետ իրականացման համար, անխուսափելիորեն պետք է առաջնորդվեն գիտելիքի, գաղափարների, տեղեկատվության ու նորամուծության վեկտորներով [4, 65]: Կենտրոնանալով ԼՂՀ արտաքին ցնցումներին դիմակայելու կայուն երաշխիքների ձևավորման գործընթացի վրա՝ վերլուծական կենտրոնների ձևավորման պարադիգման և առաջընթացի շարժիչը պետք է համարել հենց գիտելիքի կուտակումը, նոր գաղափարների ստեղծումը և դրանց արդյունավետ յուրացումը: Որքան էլ տարբեր լինեն մոտեցումները զարգացման առանձին ասպեկտների վերաբերյալ, հաշվի առնելով ԼՂՀ զարգացման միտումներն ու հնարավորությունները, կայուն զարգացման ուղղորդիչ գործոնը հենց նորարարությունն է, որի ձեռքբերումը ինովացիոն զարգացումն է, իսկ մարտահրավերը՝ գաղափարների խզվածքի հաղթահարումը: Այս հարթությունում վերլուծական կենտրոնները կապող օղակ կարող են դառնալ միջազգային խոշոր ուղեղային կենտրոնների հետ համագործակցելու և հետազոտական նախագծերին ինտեգրվելու առումով՝ դրանով իսկ ուղի հարթելով միջազգային փորձը տեղայնացնելու և այն ազգային ինովացիոն համակարգում կիրառելու համար: Անշուշտ, նմանատիպ կենտրոններում մեծածավալ կիրառական հետազոտությունների և մշակումների իրականացումը կհանգեցնի առավել բարձր որակավորմամբ կադրերի անհրաժեշտության: Իհարկե, ներկայումս ԼՂՀ-ում մշակվում են կադրային, մասնագիտական որակավորման մի շարք ծրագրեր, որոնցում խոշոր դերակատարում ունեն

Արցախի տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կենտրոնը և նրանում գործունեություն ծավալող Սիներջի Ինթրնեշնըլ Սիսթըմզ, Լոկատոր, Թեքնոլոջի ընդ Սայն Դայնամիքս, Վիքիքլաբ, Մեդիատոն «Սինոփսիս Արմենիա» և «Ինստիգեյթ Սիսթեմս» արցախյան ընկերությունները, «Թումո» ստեղծարար տեխնոլոգիաների կենտրոնը, գիտաարտադրական խնդիրների առաջադրման ու իրականացման նպատակով գործող Արցախի Գիտական Կենտրոնը, այնուամենայնիվ, կադրային արդյունավետ քաղաքականությամբ զբաղվող առաջնային գիտակրթական հաստատությունները բուհերն են՝ պոտենցիալ մասնագետների մրցունակության բարձրացման ու պահանջարկված դերակատարման դրսևորման առումով: Ուստի, հույժ կարևորություն ունի բուհերի մրցունակության բարձրացման ու միջազգային ստանդարտների համապատասխանեցման խնդիրը:

Վերլուծական կենտրոնների կողմից որոշումների ընդունման անխուսափելի մեխանիզմի հետ կապված՝ առաջնային է նաև կենտրոնների գործունեության հիմքում ընկած մեթոդների ու եղանակների ուսումնասիրությունը: Ապագա ռիսկերի վերաբերյալ ճշգրիտ կանխատեսումներ իրականացնելու նպատակով կարևոր է ոլորտում համակցված մեթոդների կիրառումը՝ տարբեր մեթոդների և տեխնոլոգիաների համադրմամբ: Այդ առումով միջազգային պրակտիկայում ընդունված գիտական կանխատեսման մեթոդաբանության բազմազան շարքից (համեմատական կամ տարբերակային, համակարգային, «Դելֆի» մեթոդ, Ֆորսայթ մեթոդ, սցենարների գրման, ռազմավարական միտումների, միտումների արտարկման, երաշխավորությունների, մոնիթորինգի, գնահատման մեթոդ, ընթացակարգային, խնդրի կառուցարկման) կարելի է առանձնացնել ներկայումս ԼՂՀ տնտեսական կանխատեսումներում գրեթե բացակայող մաթեմատիկական ու էկոնոմետրիկ մոդելավորման ստույգ հաշվարկներով հիմնավորված հիմքերի ներդրումը:

Վերլուծական կենտրոնների ներդրումն ու գործունեության հետագա ընդլայնումը իր հերթին ենթադրում է կանոնակարգված և հիմնավորված ֆինանսական միջոցների առկայություն [3, 18]: Այս տեսակետից կարևոր հիմնախնդիր է հետազոտությունների ֆինանսավորման մեջ պետության դերի պարզաբանումը: Փաստենք, որ զարգացած երկրներում հետազոտությունների և մշակումների վրա կատարվող համախառն ծախսերի միջինում 1/3-ը բաժին է ընկնում պետությանը, իսկ մնացած մասը կատարվում է մասնավոր աղբյուրներից: Հաշվի առնելով ԼՂՀ բյուջետային միջոցների սակավությունը՝ նմանօրինակ կենտրոնների գործունեության ֆինանսավորում կարելի է ակնկալել արտասահմանյան

մասնավոր կապիտալի ներհոսքից: Մյուս կողմից միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ տնտեսապես ոչ այնքան բարվոք երկրներում օտարերկրյա ներդրումներով և դրամաշնորհներով հիմնադրված ՎԿ-ների կողմից կատարվող աշխատանքները միշտ չէ, որ բխում են սեփական երկրի շահերից: Ասվածից հետևում է, որ մտավոր ռեսուրսները պետք է ֆինանսավորվեն պետության կողմից, քանի որ այլ պարագաներում դրանք կարող են աշխատել այլ երկրների շահերի համար: Այսինքն, պետք է ոլորտում առավելագույնս ներդրումներ ներգրավել հատկապես հայրենական գործարարության ակտիվության ընդլայնումից՝ գիտակցելով վերլուծական կենտրոնների անշրջելի դրական հետևանքները ոչ միայն կրթության և գիտության, այլև ԼՂՀ տնտեսության զարգացման հեռանկարների ու առհասարակ ողջ հասարակության համար: Այսպիսով, երկրի առջև ծառացած խնդիրների անկանխատեսելիության ու բարդության պատճառով մեծանում է գիտակցումը այն բանի, որ առանց զարգացած և անկախ փորձագիտական հանրության ու վերլուծական կառույցների ներդրման անհնար է իրականացնել հանրային և պետական արդյունավետ քաղաքականություն, դիմակայել ներկայիս լրջագույն վերափոխումներին և գնահատել բոլոր հնարավոր ռիսկերն ու մարտահրավերները:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հարությունյան Գ., Կանխատեսումների մասին, Երևան, 2011, էջ 98,
2. Федотова Л., Анализ содержания – социологический метод изучения средств массовой коммуникации, Москва, 2002, с. 125,
3. Эклунд К., Эффективная экономика, Москва, 2001, стр.18,
4. Manly B., Multivariate Statistical Methods, Third edition, Chapman and Hall, 2005, p.65.

НЕОБХОДИМОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ АНАЛИТИЧЕСКИХ ЦЕНТРОВ В НКР

Нина Балаян
АрГУ, Факультет Экономики, Экономика, 4-ый курс

РЕЗЮМЕ

Ключевые слова: *аналитические центры, наука, интеллектуальная основа, экспертное общество, академическая система, прикладные исследования.*

В статье интерпретируется роль и значение аналитических центров в области устойчивого развития экономики, развития и прогресса страны. Обоснованы актуальность внедрения подобных центров в НКР, отделены основные приоритеты и требуемые единицы деятельности центров, номинированы источники финансирования центров в НКР. В статье обоснована, что, без развитых и независимых экспертов и научно-исследовательских институтов, невозможно проводить эффективную политику, чтобы противостоять нынешние серьезные реформы.

THE NECESSITY OF FORMATION ANALYTICAL CENTERS IN NKR

Nina Balayan
ASU, Faculty of Economics, Economics, 4th year

SUMMERY

Key words: *think tanks, science, intellectual basis, expert community, academical system, applied researches*

The article is interpreted the role and importance of think tanks in the sustainable development of the economy, development and progress of the country. There is justified the urgency of the introduction of similar centers in the NKR, are separated the main priorities and required units, are proposed funding sources for these centers in the NKR. It is substantiated that without the developed and independent experts and researching institutions, it is impossible to implement an effective policy to withstand the current serious reforms.